

MARIJA MIJOT, SOUZE JN SMEH

Knjižna izdaja pesmi tržaške (svetoivanske) kulturnoprosvetne delavke Marije Mijotove* je zanimiv, razveseljiv in značilen dogodek. Predstavlja menda edini primer v naših dneh, da se skuša naš — zamejski — človek umetniško izpovedovati v svojem dialektu. To je spodbudna manifestacija naše nacionalne trdoživosti na tržaških tleh.

Souze jn smeh — dva stalna elementa našega ljudskega pesništva: bolečina, ki se tu poraja iz osebnih človekovih in ljudskih razočaranj, in obešenjaško veselje, ki s kurentovsko kretnjo vsaj začasno skuša pozabiti na zlo — skozi ta emocionalni razpon izpove Mijotova v preprostem, figurativno nezahtevnem jeziku ljudske pesmi samo sebe in usodo svojih ljudi. Pesmi so polne dobrosrčnosti, ljubezni do ljudskih običajev in navad, ob katerih si iščejo navdiha in ohranjajo snóvi primerno nemodernistično ljudsko obliko. Ponekod, morda že v zavestni težnji po opisu ljudskega običaja, pa zdrknejo v nepoetično narativnost (*Mrlič u šišē*). Zaslutimo lahko prikrit protest proti italijanski gospodi (*Tržaške pust*), socialno ogroženost (*Neprskrblena držina*), skrb za skorjico boljšega kruha (*Perice se menejuo*), kdaj pa kdaj pa se utrne pesem, ki je polna sonca.

Za primer naj navedem nekaj stihov, ki jih zaljubljen fant poje svojemu dekletu:

*Za hip še u dreuje luč rusa se ustave
Kukr u sanjah se mene zdi use!
Sunce še ambat lepu us'h pazdrave,
prej ku u murje uano sp't grje!*

Zbirka ima namen buditi v ljudeh, ki jih politična meja loči od narodne skupnosti, ljubezen do ljudskega izročila, iz katerega naj kot iz neusahljivega studenca izvira duhovni napoj za razvoj nacionalne samobitnosti in za ohranitev domače govorice.

S tega stališča se zdi triindvajset pesmi obsegajoča knjižica še bolj aktualna in torej zasluži našo pozornost in pozdrav.

Ivan Mesiček

PRIMVS TRVBERVS CARNIOLANVS

S knjigo *Primož Trubar, žioljenje in delo*** — napisal jo je dr. Mirko Rupel — smo dobili vsekakor najbolj zaokroženo obravnavo našega prvega pisca. Glede na splošni kulturni pomen, ki ga ima Trubar v slovenskem narodnostnem razvoju, je ta publikacija pomemben, a hkrati specifičen prispevek k analizi našega starejšega književnega razdobja, ki pa je ravno ožje področje Ruplovega literarnozgodovinskega raziskovanja, kar je Rupel že doslej manifestiral s številnimi razpravami in doneski, zlasti pa z izborom *Slovenski protestantski pisci*. S tem nadaljuje delo svojega velikega učitelja Franceta Kidriča.

* Marija Mijot, *Souze jn smeh*. Uvodna beseda: Vladimir Bartol. Izbor in ureditev: Jože Koren. Ilustracije: Tončka Kolerič. Založništvo tržaškega tiska. Trst 1962.

** Mirko Rupel. *Primož Trubar. Življenje in delo*. Opremil Boris Kobe. Založila Mladinska knjiga. Ljubljana 1962.

Pri raziskovalnem delu pa je bila slej ko prej osrednja Ruplova pozornost posvečena Trubarju, najsi neposredno ali samo posredno. Tudi mnogi drugi, tuji znanstveniki so si prizadevali, da bi o našem znamenitem reformatorju napisali obširno, strnjeno biografijo. V tej smeri sta največ prispevala Theodor Elze in France Kidrič. Nanju se je Rupel tudi v največji meri opiral, pritegnil pa je še vse ostalo razpoložljivo gradivo in bogate vire, ki so kakorkoli mogli dopolniti podobo Primoža Trubarja in časa, v katerem je Trubar živel in delal.

Ruplov namen je bil, da s sistematičnim pregledom tega najrazličnejšega gradiva in seveda ob lastnih ugotovitvah upodobi Trubarjevo osebnost, njegovo življenjsko pot, hkrati pa spregovori tudi o Trubarjevem književnem in reformatorskem delu. Knjigo uvaža mnogo preskromen uvod o političnem, družbenem in kulturnem položaju Slovencev v 15. stoletju, saj je zgolj formalen in bi tak, kakršen je, lahko odpadel, medtem ko je glavnina knjige razdeljena v tri smiselno zaključene enote.

V prvem delu, *Rast in vzpon*, obravnava Rupel Trubarjevo mladost, desetletno šolanje na Reki, v Salzburgu, Trstu in na Dunaju, prva službovanja, nastop v Ljubljani, izgon iz domovine in prva leta pregnanstva. Pri tem nam odkriva, kolikor je ob skromnih podatkih mogoče, Trubarjevo socialno poreklo, neredno in nepopolno izobrazbo, predvsem pa postopno idejno preusmerjanje, ki se je začelo po srečanju z deli humanista Erazma Rotterdamskega pri Bonomu v Trstu in se skromno moglo realizirati že med pridigarsko prakso v domačih krajih, medtem ko je Trubar formalno prestopil med protestante šele v izgnanstvu na Nemškem in se pod vplivom Lutrovega pomočnika Vida Dietricha nehote odločil za luteranstvo, čeprav je bil po svojem prepričanju bližje kalvinizmu in evnglijancem, kar dokazujejo med drugim tudi kasnejše zveze s Švicarjem Bullingerjem. Trubarjev dokončni prestop je konec večletnih nihanj, hkrati pa začetek njegovega intenzivnega delovanja.

Drugi del, *Na višku*, zajema najpomembnejše obdobje Trubarjevega življenja, ko se je naš reformator z vso vnemo lotil književnega in organizacijskega dela za slovenski in tudi hrvaški tisk ter protestantsko cerkev. Rupla so tu v prvi vrsti zanimali vzgibi, vzroki, namen in pogoji, v katerih se je rodila ne le prva slovenska knjiga, ampak ves slovenski in hrvaški protestantski tisk, vključno Ungnadov biblijski zavod. Izredno pomembna je Ruplova analiza Trubarjevih samostojnih sestavkov in poskusov lastnih razlag, pri čemer gre v glavnem za predgovore, v katerih je naš prvi pisec najbolj pokazal svojo pisateljsko fiziognomijo in iz katerih je na drugi strani v mnogočem razvidna njegova nazorska individualnost, predmet mnogih sporov med teologi in oblastjo. Nadvse zanimivo je poglavje o Trubarjevi vrnitvi v Ljubljano, ko so ga deželni stanovi postavili za superintendenta in se je moral ne le spopasti z zapletenimi razmerami takratnega ljubljanskega javnega življenja, ampak prvič tudi z nasprotji v lastnem taboru, čeprav bi vse sile zlahka porabil za postavitev slovenske protestantske cerkve. Zanj je napisal znamenito *Slovensko cerkovno ordningo*, pri tem pa zagrešil kompilacijo vseh treh veroizpovedi, augsburške, saške in wittenberške. Ob utemeljevanju takega postopka zna Rupel karakterizirati v praktičnost usmerjeno Trubarjevo naravo, o njegovem tovrstnem pisanju pa med drugim pravi: »... zakaj Trubar je bil v svojih spisih zelo previden in se nikoli ni oddaljeval od uradno priznanih luteranskih nazorov, četudi je imel zase svobodnejše nazore...«

Tretji del monografije, *Proti zatonu*, popisuje zadnja leta Trubarjevega delovanja po dokončnem izgonu iz domovine. Ker je ta doba sorazmerno manj bogata, je avtor v ta del vnesel nekatere dodatne teme, ki jih doslej ni kompleksneje obravnaval, npr. poglavje o protestantski pesmi, čeprav se mi zdi, da bi analizo tega problema kazalo vključiti k stilni analizi celotnega Trubarjevega pisanja. Prav tako bi bilo morda smotrnejše, ko bi zadnje poglavje tretjega dela, *Reformator, pisatelj, človek*, avtor postavil izven okvira kot povsem samostojno enoto, ker gre tu vendar za sintetičen prikaz celotne Trubarjeve osebnosti. Priznati je treba, da je ta sinteza bogata in da so v njej mnogo bolj prišle do izraza posamezne ugotovitve iz prejšnjih analiz, tako tudi Trubarjev življenjski in svetovni nazor. Hud je očitek, da se je Trubar pomeščanil in da je izgubil stik z ljudstvom. Trditev je v okviru takratnih razmer zelo relativna, skoroda nesmiselna, tem bolj, če odnos pisec-ljudstvo posplošimo. Nadalje je kaj težko postaviti direktno vprašanje, ali je Trubar bil humanist, in nanj odgovoriti z linearnim ne, saj ne gre za nobene neposredne prenose humanističnih idej na naša tla, ampak za posredna, pa zato zapletena razmerja med Trubarjem in številnimi duhovnimi tokovi in njih razlagami.

V tem poglavju so obdelana tudi jezikovna vprašanja, določen je odnos dolenjščine do ostalih narečij, nanizane so posamezne Trubarjeve stilistične posebnosti in označen njegov pisateljski nazor. Svoje razpravljanje o Trubarjevem pomenu za Slovence pa Rupel zaključuje takole: »V začetku novega veka, ko sta tako politično in socialno suženjstvo kakor kulturna zaostalost pretila pogubiti Slovence, so ti s kmečkimi punti in s knjigo potrdili, da hočejo živeti. In knjigo jim je dal — Primož Trubar.«

Monografiji je avtor dodal še dokumentacijo in opombe k besedilu. Ta znanstveni aparat je skrajno precizen, žal pa vsebinsko skromen in kot tak dokazuje zgolj znanstveno metodo, bravec pa v njih ne najde obširnejših navedkov iz tistih virov, ki niso vsakomur dostopni oziroma na voljo.

Slede pa še: seznam 31 Trubarjevih knjig in 86 rokopisov, seznam tistih knjig, pri katerih je Trubar samo sodeloval, seznam virov in literature, *résumé* v francoščini, imensko kazalo, kazalo podob, zemljevid k Trubarjevemu življenjepis in avtorjevo pojasnilo o nastajanju knjige. Tako knjiga v dostojni opravi — delo Borisa Kobeta — daje vtis skrbno opravljenega dela.

Treba pa je opozoriti še na značilnost, ki vzbuja določne pomisleke. Rupel si je namreč pri svojem pisanju dovolil neke vrste dualizem. V osnovi prevladuje pozitivistična deskriptivna metoda z nadrobno dokumentacijo, ki zmore pritegniti v svoje območje tudi manj pomemben podatek tistega časa in tako rešiti vse, kar meri v 16. stoletje. Tam, kjer je bilo na razpolago dovolj dokumentov in gradiva, je ta metoda v celoti opravila svoje delo, morda mestoma celo preveč gomilila gradivo, tam pa, kjer tega ni bilo, in tam, kjer je šlo zgolj za dopolnjevanje praznine v zgradbi, je avtor posegel po neznanstveni metodi, po fabuliranju, ki ga poznamo iz biografskih romanov. S tem je sicer dosegel, da se delo bere domala z lahkoto in je tedaj dostopno tudi manj razgledanemu bravcu, nikakor pa ta pojav ni v skladu z dosledno znanstveno metodo.

Morda naj mimo vsega opomnim, da je Rupel kot jezikoslovec izredno pretehtano uporabljal besedišče, ga obogatil s Trubarjevimi parafrazami, a tu pa tam prestopil mejo in zašel v afektacijo z nekaterimi stilizmi, stavčnimi zvezami in izrazi kot: nevenljive zasluge, je imela postati, udomil, pomoček,

puncerezec, denariča, z zavihanimi rokavi se je zopet lotil pisanja, ubogi Trubar ipd.

Ruplova monografija o Trubarju je močnejša v dokumentarnem delu, šibkejša pa v širšem opredeljevanju pojavov. Mimo osrednje, Trubarjeve osebnosti, pa je avtor označil še vrsto ljudi, ki je z njimi naš reformator imel opravka, kakor znanega ljubljanskega protestanta Klombnerja, barona Ungnada, škofa Bonoma, Konzula in Dalmato ter tako naslikal dovršen del reformacijskega gibanja pri Slovencih.

Morda je prav ta pomembna publikacija opozorila na nujnost izdaje Trubarjevih izvirnih besedil in njegove korespondence. Začetniku naše pisane besede to gotovo dolgujemo.

Andrej Tušek

LIKOVNA UMETNOST

ČIPKASTE ZVERINE IN TOTEMI*

Joža Horvat — Jaki je širši publiki že dobro znano ime. Ob pričujoči razstavi so mu nekateri recenzenti naredili krivico, ker so ga proglasili za umetnika-naivca. Verjetno so zamešali pojme in poistovetili pomanjkanje formalne akademske izobrazbe z naivnostjo.

Neugnani in včasih malce zaleteli slikar je tipičen *selfmademan*. Sam se je prikopal do znanja in veljave in moramo reči, da akademske izobrazbe ne pogrēša. Pravijo, da Jaki naslika tudi preko sto slik dnevno, število risb pa je že davno preseglo številko deset tisoč. Temu lahko verjamemo — znamenje naglice nosijo prav vsa njegova dela. Žal pa gre z naglico z roko v roki tudi površnost.

Jaki se je poizkusil skoraj v vseh oblikovalnih smereh, od strukturalne abstrakcije do portretov in krajin v Van Goghovi maniri. Vendar ni obstal nikjer. Vtisi, pobude in vplivi, ki se jih slikar večinoma ne zaveda, le redko zazvenijo kot sinteza dognanj in delovne discipline. Vse je eksperiment (morda niti ne preveč drzen). Ta vsestranost pa po eni strani bolj škoduje kot koristi. V bistvu je Jakijevo slikarstvo stalno na isti ravni. Od prvih razstav in laskavih priznanj do danes ostaja le pojav, ki nas preseneča s svojo vitalnostjo, mnogo manj pa s kvaliteto. Zanimivo pa je, da ravno zadnji ciklusi čipkastih zverin in strahov pričajo, da slikar ne sme mirovati. Shema (oblikovna in vsebinska), ki naj bi pomenila umiritev, je v bistvu stagnacija. Morda nam Jakijev primer dokazuje, da kvantiteta ni vedno pogoj kvaliteti.

Bogosav Živković — kipar-naivec — bi nas rad prepričal in osvojil na sila cenen način. Rezbarska nepismenost in motivni svet (prepleti najrazličnejših likov), ki so ga v številnih variantah mnogo bolje (in iskreno) obdelali številni anonimni ljudski rezbarji, morda v prvem hipu deluje sveže in iskreno. Za to fasado pa kmalu odkrijemo pozerstvo in nemoč. Kipar-diletant, ki mu je založba »Jugoslavija« izdala razkošno monografijo, je verjetno brez svoje krivde

* Ob razstavi Jožeta Horvata — Jakija in Bogosava Živkovića v Mestni galeriji.